

LUND UNIVERSITY

Skaramissalets bokband

Rydén, Thomas

Published in:
Skaramissalet

2006

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rydén, T. (2006). Skaramissalets bokband. I C. Pahlmblad (Red.), *Skaramissalet: studier, edition, översättning och faksimil av handskriften i Skara stifts- och landsbibliotek* (s. 111-113). (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie; Vol. 27), (Acta Bibliothecae Scarensis; Vol. 11). Stiftelsen för utgivande av skaramissalet.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SKARAMISSALETS BOKBAND

SKARAMISSALETS BAND

En förutsättning för att kunna hantera en handskrift på ett praktiskt sätt är naturligtvis att den är inbunden. Grupper av fyra eller fem dubbelblad, s.k. bifolia, samlas i lägg som häftas samman med varandra och förenas med häftband, bind, som fästs i träpärmarna överdragna med skinn och ofta försedda med spännen. Grundprincipen har varit densamma sedan man under senantiken gick över från bokrulle till codexform, men variationer i t.ex. sättet att häfta samman läggan och fästa binden i pärmarna kan ofta utgöra användbara dateringskriterier. Vissa prakthandskrifter med ceremoniell funktion kunde förses med rikt dekorerade pärmarna i guld, elfenben eller emalj, men detta gällde först och främst evangeliehandskrifter.¹ Skaramissalet är fördelat på två volymer i likartade odekorerade band.² Denna uppdelning har varit förbryllande eftersom den inte överensstämmer med det liturgiska bruket av missalet, men just denna omständighet är viktig för förståelsen av Skaramissalets historia och pekar på att dess funktion har förändrats redan under medeltiden.³

Nordenfalk uppfattade, trots den ologiska uppdelningen, banden som ursprungliga.⁴ Han tolkade anslutningen av binden i pärmarna som mycket ålderdomlig och kallar tekniken karolingisk. Han

poängterar också att de blad som klistrats fast på insidorna av pärmarna är äldre än Skaramissalet och nämner att »för den första volymen ha använts två dubbelblad ur ett antifonarium från 1000-talet, för den andra blad ur ett 1100-talsmissale.»⁵ Vad beträffar den andra volymen kan emellertid det inklistrade bladet på den övre pärmens insida snarare dateras till tiden omkring 1200 eller kort därefter, medan motsvarande blad på den nedre pärmens insida ingår i själva Skaramissalet. Nordenfalks tolkning av inbindningstekniken är dessutom felaktig. Just de karaktärsdrag som han beskriver, binden som går in genom kanaler i träpärmarnas kanter som mynnar ut i pärmarnas utsida för att ledas in än en gång, är typiska för romanska band till skillnad från gotiska, men har ingenting med karolingisk teknik att göra.⁶ Utöver dessa omständigheter visar de marginalanteckningar som är beskurna att även sekundärt införda notiser från 1200-talet är äldre än de befintliga banden. I det stora hela är Nordenfalks beskrivning av banden direkt vilseledande, varför en omvärdering av banden som källmaterial är nödvändig.

Bandet till volym I har fyra häftband av skinn, fästade i pärmarna genom dubbla förankringar, dvs. in i den rundade kantens långsida, genom en kort kanal ut i utsidan, längs med utsidan i ett spår,

¹ Se t.ex. Steenbock, *Prachteinband*, passim.

² Skaramissalets band kommer att bli föremål för en noggrannare analys av Helena Strömquist Dal, varför denna beskrivning i huvudsak kommer att vara koncentrerad kring de aspekter som påverkar frågeställningar om ålder, funktion och senare historia.

³ Se Christer Pahlmblads artikel nedan.

⁴ Nordenfalk, »Romanska bokmålningar», s. 6–10.

⁵ Nordenfalk, »Romanska bokmålningar», s. 10.

⁶ Jfr J. A. Szirmai: *The Archaeology of Medieval Bookbinding*, Aldershot 1999, s. 103–112, 151–156.

in genom pärmen och längs med insidan i ett spår, ut genom pärmen, fästade på utsidan. Häftbanden är hårt vridna vid ryggen, och häftningen har skett i läggens ursprungliga häftningshål.

Den övre pärmen på volym I är återanvänd. I hörnen finns spår efter kanaler som inte används i den befintliga inbindningen. Kanalerna är sekundärt omgjorda för att anpassas efter ny inbindningsteknik. Även den nedre pärmen på volym I har återanvänts. Spår efter liknande hörnkanaler finns, men pärmen är i nederkanten avsågad och i övre kanten har hörnet fallit bort efter att ha försvagats genom den nya kanalen. Pärmarna till volym I är således återanvända. Huruvida häftningen som skett i de ursprungliga hålen i sig är ursprunglig är för mig svårare att avgöra.

Volym II har fem häftband av skinn, fästade i pärmarna genom enkla förankringar, dvs. in i den rundade kantens långsida, genom en kort kanal ut i utsidan, längs med utsidan i ett spår, in genom pärmen, fästade på insidan. Häftbanden är raka. Häftningen är sekundär, och nya häftningshål har gjorts. De ursprungliga hålen, tydligt synliga från läggens rygg sida, och avstånden mellan dem överensstämmer med motsvarande hål i volym I, vilket visar att båda delar ursprungligen torde ha ingått i en och samma volym. Träpärmarna visar inga tecken på att ha återanvänts.

Metallbeslagen som utgör resterna efter spännen är likadana på båda banden, liksom behandlingen av skinnet till pärmöverdragen. På volym II syns hur pärmöverdragets skinn har förlängts i ryggens båda ändar till praktiska utstickande plösar att dra ut boken ur bokhyllan eller bokkistan med. Märken efter stygn på ryggens övre del av volym I visar att samma ryggförlängning som på volym II har funnits där med.

Båda volymernas häftning är av generellt romansk typ, men volym II uppvisar fler drag som karakteriserar gotiska band.

Ingenting hindrar att de båda banden kan vara inbundna vid samma tillfälle. Den volym som har fyra häftband istället för fem kompenserar detta genom en säkrare förankring i pärmarna. Skiljakigheterna i teknik kan ha förorsakats av viljan att minimera arbetsinsatserna genom att återanvända befintliga häftbandskanaler. Eftersom stickningen vid kapitälbanden på volym II är av gotisk typ och samma anordning torde ha funnits på volym I bör de ha bundits in samtidigt. Då volym I, till skillnad från volym II, har tvinnade häftband, skulle det kunna handla om två olika bokbindare. Med tanke på överensstämmelserna mellan de ursprungliga häftningshålerna i volym I och motsvarande kanaler i pärmarna är det fullt möjligt att dessa pärmar är återanvända från missalets ursprungliga band, men skadorna är för omfattande för att man skall kunna dra några helt säkra slutsatser.

Att döma av de varv av bevarade häfttrådar kring och märken efter förlorade häfttrådar på häftbanden torde volym II ha haft åtminstone 20 lägg. Antal förlorade lägg i volym I är betydligt svårare att avgöra då häftbanden är tvinnade, vilket har förhindrat att häfttrådarna efterlämnat märken, men utifrån textmässiga kriterier bör omfånget ha varit ungefär lika stort.⁷

En dendrokronologisk undersökning av pärmarernas snittytor utfördes sommaren 2002 av Hans Linderson vid Lunds universitet.⁸ Medan de återanvända pärmarna i volym I inte uppvisade tillräckligt tydliga årsringar för att kunna dateras, visade Linderson att trädet som pärmarna till volym II tillverkades av definitivt fälldes efter 1264, med största sannolikhet mellan år 1264 och 1300. En notis i nedre marginalen på fol. 10^v i volym I som nämner *Anno Domini mccc* skulle eventuellt kunna förknippas med ombindningen.

I ljuset av Skaras historia kring denna tid är detta av stort intresse då det sammanfaller med Brynolf Algotssons episkopat (1278–1317). Han var engage-

⁷ Se Christer Pahlmblads artikel nedan.

⁸ Hans Linderson, Nationella laboratoriet för vedanatomi och dendrokronologi, rapport nr. 2002:24.

rad i ett liturgiskt reformarbete och skulle mycket väl kunna ha haft intresse av det redan då gamla Skaramissalet som referenslitteratur. Detta skulle

förklara uppdelningen i två volymer, som på det viset blev mer lätthanterliga för studier, men obrukbara i den praktiska liturgien.

SUMMARY

The Bindings

Skaramissalet är i sin nuvarande form inbundet i två likartade medeltida band med ljust pergamentliknande skinn över ekpärmarna.

Då Skaramissalet uppdelning på två volymer inte överensstämmer med någon rimlig textmässig uppdelning är den primära frågeställningen när och i vilket sammanhang handskriften har bundits om, och i vilken grad man kan uttala sig om det ursprungliga bandets utseende.

En dendrokronologisk undersökning av pärmarna till volym II ledde fram till en datering till efter 1264. Möjligen kan detta sättas i samband med att handskriften kan ha tagits ur liturgiskt bruk för att användas som referensverk. Ett rimligt antagande vore att detta skett under biskop Brynolf Algots sons episkopat 1278-1317.

Pärmarna till volym I kunde inte dateras med säkerhet, men visar tydliga tecken på att ha återvänts, möjligen från det ursprungliga bandet.

